

АПСТРАКТ

Савремени принципи урбане обнове и реконструкције истичу потребу за свеобухватним приступом, а када је реч о третману културно-историјског наслеђа и архитектонске баштине, користи се појам *retention*, који се односи на моћ задржавања памћења и продужетак трајања. Аутори рада фокусирају се на сегмент физичке обнове градског језгра, што је посебно значајно у срединама које су претрпеле неки вид дисконтинуитета у развоју, који је често последица историјског тока догађаја, ратних разарања или природних катастрофа. Специфичност градова Немачке чини комбинација слојева различитих историјских периода: културно наслеђе које је „преживело” ратна разарања, објекти, у већој или мањој мери, обновљени по узору на оригинале и потпуно реконструисани делови градског ткива, у стилу савремене епохе и трендова. Примери урбане обнове и реконструкције Лајпцига и Дрездена показују у ком правцу се процес може одвијати, као и шта се може постићи, а у њима се истичу: употреба урбане рециклаже, интерполација савремене архитектуре у историјски контекст, реконструкција објеката у изворном облику или у духу амбијента, али са променом намене, као и редизајн архитектуре и урбанистичког концепта из претходне епохе.

Кључне речи: урбана обнова, реконструкција, рециклажа, заштита, наслеђе, идентитет

ABSTRACT

Contemporary principles of urban renewal and reconstruction highlight the necessity for a comprehensive approach, and when it comes to the treatment of cultural and historical heritage and architectural legacy, use the term “retention” which refers to the power of memory keeping and extension

* Наташа Даниловић Христић, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, natasadh@iaus.ac.rs

** Жаклина Глигоријевић, Урбанистички завод Београда, ЈУП, zaklina.gligorijevic@urbel.com

*** Небојша Стефановић, научни сарадник, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, nebojsa@iaus.ac.rs

of persistence. The authors focus in the paper on the segment of the physical reconstruction of the city core, which is especially important in areas that have suffered some form of discontinuity in the development, sometimes as a result of the historical flow of events, war or natural disaster. The specificity of the German cities is the combination of layers of different periods, cultural heritage that “survived” the war destruction, renewed structures, more or less according to the originals and reconstructed parts of the urban tissue, in the style of contemporary epochs and trends. Examples of urban renewal and reconstruction of cities Leipzig and Dresden provide insight into which way the process can take place, and give a visualization what can be accomplished: concerning the models of urban renewal and relationship with the physical improvement of historic heritage, recycling of brownfields, new use and treatment of public spaces, interpolation of contemporary architecture in a historical context, reconstruction in original form or in the spirit of the context, a change of land use or the redesign of the architecture and urban development concepts from the previous era. One of the important conclusions, is how we treat urban and architectural heritage, no matter from which period dates, because a content and the beauty of the city is composed of visible layers set in dialogue, as a testimony of duration, lifestyle and adaptability and essential for the identity.

Key words: urban renewal, reconstruction, recycling, protection, heritage, identity

УВОД

Терминолошки гледано, урбана обнова (рехабилитација, ревитализација, регенерација, унапређење, оживљавање, ренесанса, ремоделација и сл.) шири је појам од урбане реконструкције, и док се први односи на интегралан процес који подразумева општи бољитак, јер обухвата и сфере социјалног и економског унапређења и развоја, други термин се више везује за мањи или ужи сегмент и интервенције на физичкој структури града (Petrić,

Milinković, 2017). Циљ урбане обнове је подизање квалитета живота целог насеља (може се односити на ужу или на ширу територију урбаног места), у складу са стратегијама развоја, кроз превазилажење лоцираних проблема и захваљујући препознатим потенцијалима, уз увођење нових подстицајних садржаја, поштујући принципе одрживости и отпорности (*resilient*). Мере и политике, као и ефекти, могу се „преливати“ из области економског развоја (подстицање локалних малих и средњих предузећа, отварање нових радних места и преусмеравање са индустријске производње на терцијалне делатности, развој туризма и сл.), програма друштвеног благостања (доступност служби социјалног стандарда, брига о осетљивим групама и њиховој видљивости и инклузији), еколошких услова за здраву животну средину и широког дијапозона других области које захвата урбана структура. Стратегије очувања и развоја се базирају на јасном сагледавању постојећих потенцијала и њиховом обилатом коришћењу у будућности.

Принципи очувања наслеђа и реконструкције се уклапају у генерални концепт обнове, „ па је и извршен прелаз са пасивног на проспективни став, тј. напуштен је принцип решавања судбине градитељског наслеђа кроз статичну конзервацију – музеификацију” (Danilović Hristić, 2016). Приступање активној заштити целине и динамичној рехабилитацији подразумева интегрисање наслеђа у савремене токове живота, уз потенцирање идентитета места. У ту сврху примењују се све расположиве методе и мере: од заштите оригиналног, тј. изворног, контекста и вредних примерака урбане мреже, јавних простора и градске архитектуре, преко промене намене или рециклаже простора и објеката, до селективног уклањања и замене објеката који нису оцењени као вредни или су девастирани. Могућа је интервенција у виду савремених анекса и интерполације нове архитектуре у амбијент и контекст, при чему се мора водити рачуна о односу и релацијама, пропорцији и размери, али и изградњи радикално другачије форме у историјском урбаном амбијенту.

ПРИМЕРИ ИЗ НЕМАЧКЕ

Сензибилитет у избору тема и мера урбане реконструкције је веома важан, јер нису у питању само физичка обнова градских целина или појединачних објеката, већ и однос према колективном сећању и доживљају града, враћање кључних детаља који недостају и заштита вредног наслеђа. Појам *retention*, који би се могао превести као потреба или способност да се продужи век трајања и запамти, посебно ако је нешто вредно у смислу идентитета и континуитета, ушао је у употребу и постао део стратешких циљева у домену обнове. Градови у Немачкој имају слојевитост урбаног и архитектонског наслеђа, али и празнине настале

као последица Другог светског рата, а специфичност источног дела земље су и урбане форме великих размера, настале у социјалистичком послератном периоду. Према званичној листи непокретних културних добара, око 75% наслеђа лоцирано је на територији некадашње Источне Немачке, а за заштиту споменика 2016. год., у овом делу земље издвојено је око 65 милиона евра, а у западном делу око 37, док је за урбану реконструкцију издвојено подједнако, око 98 милиона евра. Свеобухватни, тј. интегрални приступ, који се спроводи у урбанистичкој пракси у Немачкој, даје преглед иновативних и креативних метода које у себи интегришу стратегије чувања и заштите, тј. даје могућност реновирања и редизајнирања историјских четврти, појединих стамбених зона и јавних градских простора, у кореспонденцији са много широм и свеобухватнијом стратегијом која обухвата и економски развој суседства, подстицање и оснаживање локалних „бизниса“, самозапошљавање, посебно у сектору креативних економија, унапређење животне средине, анимацију и едукацију (фасилитацију) становника кроз различите процесе партиципације (у оквиру планирања, социјалне инклузије, прихватања културне разноликости и сл.). Посматрајући град са више аспеката и анализирајући његове потенцијале и слабости, унапређујући све сфере градског живота, истовремено се пажња посвећује и детаљу, посебно ако се односи на евоцирање меморије места. Финансирање бројних пројеката из области урбане реконструкције захтева издвајање озбиљних средстава из буџета, што се остварује кроз суфинансирање на федералном, државном (регионалном) и локалном (град, општина) нивоу, али се финансирање остварује и кроз приватно-јавно партнерство, фондове и програме ЕУ или из донација. Изабрани примери из два источнотемачка града дају увид у теме: физичког унапређења средине, односа према историјском наслеђу, урбане обнове, рециклаже градског земљишта и нове употребе и третмана јавних простора¹ (Šijaković, Bajić, 2017). Тако су, нпр., као стратешки циљеви, препознати на основу историјских услова развоја и највећих потенцијала града, код Дрездена истакнути: јак културни идентитет, уметност, креативност и развој туристичке понуде, док је у случају Лајпцига као кључни фактор означен трговачки и сајамски карактер града.

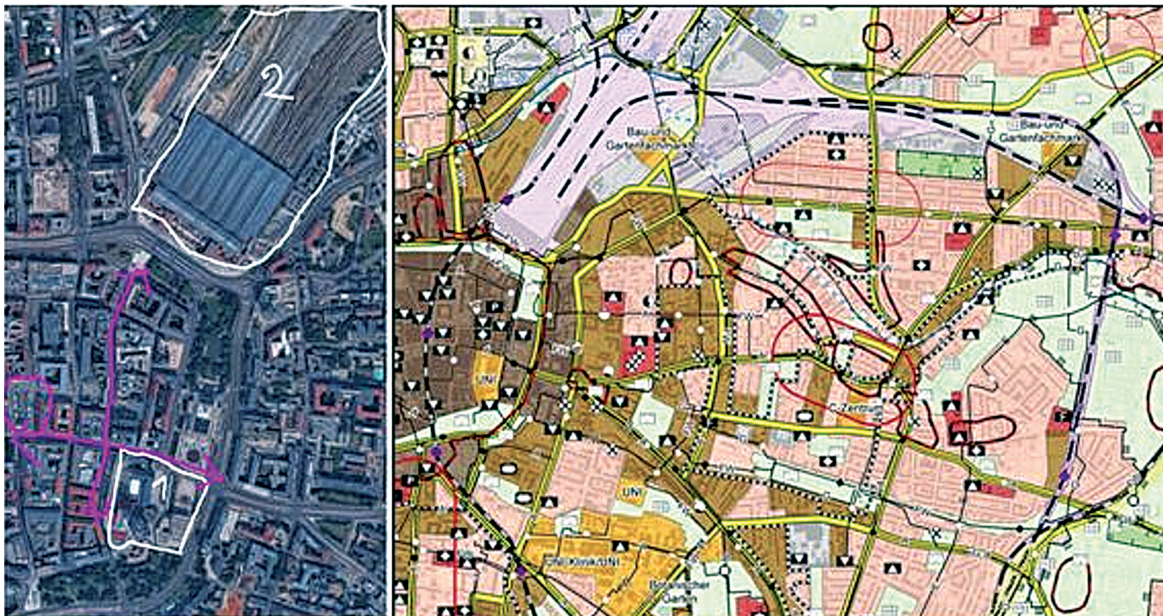
ИНТЕРПОЛАЦИЈА И РЕЦИКЛАЖА У ЛАЈПЦИГУ

Град Лајпциг данас има око 600.000 становника (са окружењем 1,1 милион), а познат је по трговачком карактеру, као значајан образовни центар и место издавачке индустрије, у складу са чим су и настале намене попут великог сајамског простора и железничке станице.²

1 Одлични су и примери реконструктивних захвата у Берлину и Улму (на крајњем западу).

2 Најстарији сајамски град на свету и највећа железничка станицу у Европи.

Сл. 1. Локације у Лајпцигу:
 1. Аугустусплац,
 2. Железничка станица,
 правци пешачких улица (горе,
 лево; цртеж аутора на подлози
 Google maps), урбанистички
 план (горе десно,
 извор: <https://english.leipzig.de/construction-and-residence/urban-development/>),
 град у процесу обнове, 2010
 (доле)

Fig. 1. Sites in Leipzig:
 1. Augustusplatz, 2. Railway
 station, pedestrian streets
 (above, left; drawing by authors
 on Google maps background),
 urban plan (top right,
 source: <https://english.leipzig.de/construction-and-residence/urban-development/>),
 city in the process of renewal, 2010
 (below)

Сл. 2. Augustusplatz, Paulinum
 2010–2017 (средина, доле и
 десно, извор: <https://www.campus-augustusplatz.de>)

Fig. 2. Augustusplatz,
 Paulinum 2010–2017 (center,
 below and right, source:
<https://www.campus-augustusplatz.de>)

Значај и примат града се мењао у складу са историјским догађајима, да би на крају одиграо кључну улогу у паду комунизма, рушењу Берлинског зида, као симбола поделе, и у уједињењу два дела Немачке, захваљујући протестима и упорним окупљањем грађана код цркве Св. Николе (Ascher Barnstone, 2004). Према спроведеним анкетама и показатељима економског раста, данас је то најпожељнији град за живот у Немачкој,³ те је добио популарне надимке „Бумград источне Немачке“, „Хиперциг“ и „Бољи Берлин“. Инсистира се подједнако на развоју терцијалних делатности, што је у складу са традицијом града и јавним садржајима из сегмента културе и едукације. Креативна сцена града, шанса за почетничке иницијативе и животни стил грађана су допринели да се „обнови и настави оно што је давно започето“ (Haase, et al., 2012). Последње две и по деценије интезивно се ради на обнови и заштити културно-историјског наслеђа,⁴ бољим условима становања, компактности градског ткива и рециклажи и пренамени неискоришћених или напуштених/запуштених локација (Sawicka, 2017), културном идентитету града, мрежама јавног градског превоза, саобраћајним и инфраструктурним пројектима и обликовању јавних простора (Neill, 2004). (Сл.1)

3 GfK Marketing, <http://www.gfk.com>

4 За разлику од Дрездена, иако бомбардован, Лајпциг је мање изгубио у смислу наслеђа – сегменталну, а не свеукупну површину централне зоне, јер су више циљани значајни индустријски објекти на ободу.

Анализом два примера, у самом историјском центру града који има елементе ренесансног и барокног стила у комбинацији са објектима насталим у доба индустријализације (стил у Немачкој познат под називом *Gründerzeit*), илустроваће се приступ урбаној обнови града у послератном периоду и након уједињења. На једном од главних градских тргова – Аугуступлац (*Augustusplatz*), на коме се налази концертна дворана Гевандхаус (*Gewandhaus*), а са друге стране трга налази се зграда Опере, са атрактивним фонтанама и на самом почетку пешачке зоне у улици *Grimmaische* изграђен је 1968–1972. год. солитер од 36 спратова.⁵ Са својих 150m висине то је највиша зграда у граду, у облику отворене књиге, која је припадала кампусу Универзитета, па су је грађани због изгледа и намене прозвали „Зуб мудрости“ (*Weisheitszahn*). Тадашња идеја је била да се обележи и нагласи центар урбаног језгра изградњом висином доминантног објекта. Касније је Влада државе Саксоније продала зграду Инвестиционој банци, као пословни објекат, да би се у периоду 1999–2002. год. извршила њена реконструкција, када је алуминијумска фасадна облога замењена сивим гранитом, а на крову је отворен видиковац. Универзитет у Лајпцигу је основан на самом почетку 15. века и значајно је допринео статусу града и развоју издавачке делатности, посебном односу према књизи, као и успостављању Лајпцига као центра права и судства. Због ове традиције било је веома важно питање

5 Архитекта *Hermann Henselmann*

Сл.3. Жезничка станица *Leipzig Hauptbahnhof* (горе лево, извор: <https://www.bahnhof.de/bahnhof-de/Leipzig>), првонаграђено решење за урбану рециклажу земљишта железничке станице (десно, доле; извор: http://www.studio-wessendorf.de/wessendorf/Stadtraum_Bayerischer_Bahnhof)

Fig. 3. Railway Station Leipzig Hauptbahnhof (top left, source: <https://www.bahnhof.de/bahnhof-de/Leipzig>), the first prize for recycling urban land of railway station (right, bottom; source: http://www.studio-wessendorf.de/wessendorf/Stadtraum_Bayerischer_Bahnhof)

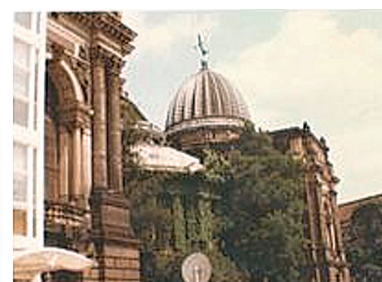
односа према овој намени. Непосредно поред солитера налазила се локација некадашње цркве Св. Павла која је срушена 1968. год., за време комунистичког режима, како би се направило места за зграду Универзитета. После дуже дебате, пронађен је компромис да се изгради, већим делом секуларна, а мањим делом сакрална грађевина (један део је за религијску употребу), названа Паулиnum (*Paulinum*), која својим изгледом асоцира на архитектуру некадашње цркве, али је потпуно савремена у свом изразу.⁶ Објекат који припада Универзитету је свечано отворен 2017. год. и одмах је постао нови симбол града (Сл. 2).

Други пример је везан за Железничку станицу из 1915. год. са 24 перона, која је централна за међуградске и међународне возове, а уједно је и веза са аеродромом и део градског саобраћајног система. Сама зграда станице, осим своје основне функције, оријентисана је ка свим потребама путника, те садржи и тржни центар на више етажа. Ова намена обухвата огроман простор у центру града који заузимају колосеци. Још крајем 19. века уочена је потреба да се градски железнички саобраћај спусти испод нивоа земље, али су планови за изградњу тунела, услед историјских околности, започињани и прекидани више пута, да би до реализације коначно дошло 2013. год., изградњом две подземне платформе. Тунел је преузео део саобраћаја, а кроз процес реконструкције фазно ће се смањивати површина земљишта под шинама. За Лајпциг, који бележи константан економски раст, иначе је карактеристично велико улагање у инфраструктурне пројекте. Истовремено, 2011. год., расписан је међународни урбанистички конкурс за пренамену, изградњу и пејзажно уређење 40ha железничког земљишта.⁷ Урбаном рециклажом добијени су нови јавни простор, тј. парковска површина која је недостајала централној градској зони, и нова површина за стамбену изградњу као допуна урбане матрице (Сл. 3)

6 Архитекта *Erick van Egeraat*

7 Награђен рад *Jörg Wessendorf Architekt, Landschaftsarchitektur – Atelier Loidl*

Сл. 4. Поглед на центар Дрездена после разарања у Другом светском рату 1945. год. (лево, извор: <https://www.britannica.com/event/bombing-of-Dresden>), рашчишћене рушевине 1953. год. (средина, извор: <http://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv>), зграда Академије лепих уметности обрасла у коров, снимљено 1991. год. (десно).

ОБНОВА И РЕКОНСТРУКЦИЈА У ДРЕЗДЕНУ

Почетком XX века Дрезден, главни град области Саксонија, са пола милиона становника, био је по величини четврти град у Немачкој,⁸ познат и признат као центар музичке културе, са јаком уметничком сценом, посебно експресионистичким сликарским покретом и великим бројем позоришних представа.⁹ Доласком Националсоцијалистичке радничке партије Немачке на власт ситуација се мења, у смислу ограничења свих врста слобода, а најтрагичнији догађај је рушење Семпер синагоге 9.11.1939. године. За време ратних сукоба, град је био поштеђен већих разарања, да би при крају рата, од 13. до 15.2.1944. год. претрпео бомбардовање од старане британских и америчких ваздухопловних снага, у коме је погинуло више од половине становништва,¹⁰ уништено значајно културно наслеђе као и мостови на реци Елби (*Beganz*, 2007). По потписивању капитулације 8.5.1945. год., совјетска војска улази у град и убрзо започињу радови на рашчишћавању рушевина, успостављању инфраструктуре неопходне за живот у граду (текућа вода, гас за грејање), обнављању трамвајског саобраћаја, затим обнови појединих објеката у центру града. Убрзо ће позориште почети поново да ради, поново ће се отворити Универзитет (*Diefendorf*, 2015). Када се 7.10.1949. год. формирала Немачка Демократска Република (*DDR*), започела је нова ера у урбаној реконструкцији и делимичној конзервацији историјског језгра града (*Pendlebury*, 2009), коју су обележили реконструкција појединих историјских грађевина¹¹ и изградња више објекта¹² у препознатљивом стилу тог доба и те идеологије.

8 После Берлина, Хамбурга и Минхена

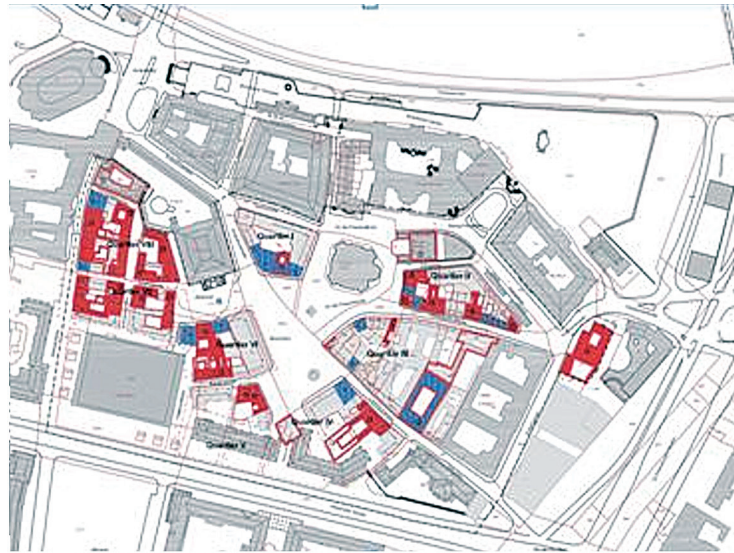
9 Дрезден је имао 8.000 места у позориштима, убедљиво највише у целој Немачкој.

10 Непосредно пре рата Дрезден је имао око 630.000 становника, да би после рата и бомбардовања преживело око 369.000, што значи да је број становника умањен за 58,57%.

11 Јоханеум (*Johanneum*), некадашње краљевске штале, XVI век, данас Музеј транспорта (обнова 1950–1960), зграда Парламента и Суда (*Oberlandesgericht*) из XVIII века, Академија лепих уметности, *Albertinum, Landhaus*, зграда опере *Semper*

12 Објекти на Алтмаркт тргу 1953–1958, реконструкција Прагер/Прашке улице (*Prager Straße*) 1960. год.; Палата културе 1969. год. између два трга, старе и нове пијаци (*Altmarkt, Neumarkt*); неадекватно проширење зграде Полицијске управе, реализовано 1979. и уклоњено 2005. године

Fig. 4. The View of the centre of Dresden after the destruction in World War II in 1945. (left, source: <https://www.britannica.com/event/bombing-of-Dresden>), removal of ruins, 1953. (center, source: <http://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv>), the building of the Academy of fine arts in overgrown weeds, recorded 1991. (right)

Сл. 5. Локације од значаја у ужем центру Дрездена: 1 – Неумаркт, 2 – Алтмаркт, 3 – Прагер штрасе и локације историјског центра и силуете уз реку (горе лево, цртеж аутора на подлози Google maps), урбанистички планови и пројекти за обнову најужег центра града (извор:<http://www.dresden.de/en/05/Monument-Preservation>)

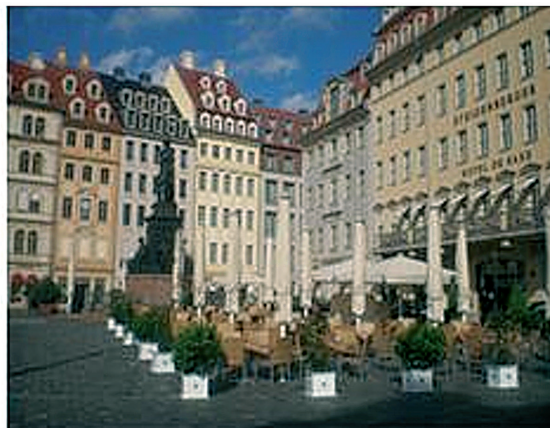
Fig. 5. Sites of importance in the Centre of the Dresden: 1 – Neumarkt, 2 – Altmarkt, 3 – Prager Street and location of historic centre and silhouettes upriver (top left, drawing by authors on Google maps background), urban plans and projects for the reconstruction of the centre of the city (source: <http://www.dresden.de/en/05/Monument-Preservation>)

Остали објекти су, углавном, санирани и остављени у полуразрушеном стању, декларативно као сећање на ужасе рата и страдања, али објективно због недостатка средстава за даљи процес обнове. (Сл. 4) Из појединих, до пола срушених, објеката растао је коров, а неки градски простори, рашчишћени од рушевина, постали су простори за паркирање возила, због чега је преовладавао осећај потпуног разарања. Пад Берлинског зида 9.11.1989. год. и уједињење две Немачке 3.10.1990. год. створили су услове за наставак интензивне урбане реконструкције и обнове историјског језгра Дрездена (Engel, Herm, 2011; Macdonald, 2013). Нажалост, одлука да се изгради мост са четири саобраћајне траке преко реке Елбе, баш у заштићеној зони, без обзира на његову функционалну оправданост, 2009. год. довела је до брисања долине Елбе у Дрездену (око 18 km дужине), културног пејзажа значајног по силуетама објеката из 18. и 19. века, са УНЕСКО листе Светске културне баштине (Waldschlößchenbrücke bridge and World Heritage status, 2006). Данас, према евиденцији надлежне службе за заштиту, град има око 13.000 појединачних културно-историјских споменика и 8 урбанистичких области под режимом заштите. У низу пројеката у централној градској

зони се истичу три: 1) из домена потпуне реконструкције по узору на оригиналан објекат, 2) из домена урбане обнове савременим објектима, али у маниру уклапања у историјско окружење и 3) из домена редизајна објеката и јавног простора из послератног периода. (Сл. 5) Иако је после уједињења град почео да губи становнике, који су због бољих услова живота и рада прелазили у западни део земље, стратегијом за развој која у први план ставља културни идентитет, туристички потенцијал, сектор универзитетског образовања и развој индустрије савремених информационих технологија, град је поново постао пожељно место за живот.

Одлука о потпуној реконструкцији Богородичине цркве (*Frauenkirche*, арх. George Bähr) на тргу Неумаркт донета је 1992. год., на основу иницијативе грађана, после бројних јавних дебата и одобрења пројекта од стране Евангелистичке лутеранске цркве Саксоније, и тако је, после 60 година (свечано отварање је одржано 30.10.2005.), „град повратио своју карактеристичну силуету са куполом цркве“ (Hobson, 2004, Isaacs 1998). (Сл. 6) Затим је уследио интензиван процес планирања, како би се, осим објекта

Сл. 6. Послератно стање (горе лево, извор: <https://lehmstedt.de>), реконструисан објекат цркве и окружење трга, 2009.

Fig. 6. After war situation (top left, source: <https://lehmstedt.de>), reconstructed church and surrounding of the square, 2009.

цркве, реконструисао и целокупни трг. Радови су почели 1994, а иницијално је било планирано да се заврше до 2006. год. и до прославе јубилеја града, али је обнова текла и брже од плана, пре свега захваљујући финансијским средствима од 125 милиона евра, прикупљеним, првенствено, од донација. Остаци цркве су деценијама били „одржавани“ од стране надлежне службе заштите, а било је потребно 18 месеци археолошког рашчишћавања шута, запремине 22.000m³ и висине од 13 m, да би се сваки блок камена обрадио и каталогизовао. Све што је могло да се инкорпорира у зидове нове цркве враћено је, тако да је око 40% оригиналног материјала поново употребљено, уз потребно ремоделовање и уклапање. Резултат тога је видљива разлика у боји на фасади, што уједно представља јединствено сведочанство историје. Ово је била прва фаза реконструкције трга, тј. објеката који га окружују, све је започето исте године и доследно се спроводи блок по блок, зграда по зграда, у комбинацији обнове, где је то могуће, или и интерполације модерне архитектуре, уз поштовање хоризонталне и вертикалне регулације, али и парцелације и фасадног ритма.

Реконструкција потпуно уништеног окружења трга Алтмаркт започета је 1953. год., а у току последњих десетак година је актуелизована изградњом објеката по

ободу трга. (Сл. 7) Простором доминирају монолитна социјалистичко/модернистичка зграда Центра културе са северне стране и звоник обновљене цркве Св. Крста са југозападне стране. На западној страни је зграда са дугим низом колонада којој се, на први поглед, не могу одредити ни време настанка ни намена, али се, пре свега, својим волуменом, материјализацијом и евентуално стилском обрадом стапа са околином.¹³ У питању је, на конкурс из 1993. год., првонаграђена реинтерпретација градског трговачког миљеа, у комбинацији са становањем, хотелом и пословним простором, унутар кога се, повезан пасажима, налази тржни центар Галерија. Рушењем административне зграде хемијске компаније¹⁴ 2009. год. створена је могућност за проширење са 3 на укупно 5 блокова, што је и реализовано 2011. год., тако да сада комплекс има око 44.000m² на 2,5ha површине.

Трећи пример је интервенција у оквиру простора Прашке улице, која је задржала утисак о јавном простору и физичкој структури која га уоквирује и сачувала дух времена када је простор развијан (Wölfle et al. 2006; Nitzschke, Loesch, 2014). Улица повезује главну железничку станицу и пијачни трг Алтмаркт и од свог настанка, као и током ширења

¹³ Архитекте *Manfred Schomers, Rainer Schürmann*

¹⁴ *Lindehaus 1966/68.*

Сл. 7. Некадашњи (горе лево, извор: <https://lehmstedt.de>) и данашњи изглед делова пијачног трга Алтмаркт, спољни и унутрашњи изглед трговинског центра Галерија, 2009.

Fig. 7. The former (top left, source: <https://lehmstedt.de>) and its present appearance, Altmarkt square, external and internal facade of the Trade Center Gallery, 2009.

града средином 19. века, представља важну трговачко-пословну улицу, у којој се налазе бројни садржаји, значајни и ексклузивни објекти. После бомбардовања и огромног разарања, цео простор је потпуно рашчишћен од рушевина, да би 1962. год. био расписан урбанистичко-архитектонски конкурс на ком су се појавиле различите идеје, од донекле верне реконструкције некадашњег изгледа, до потпуно нове форме отвореног блока, ближег Ле Корбизјеу него социјалистичком реализму (Crowley, Reid, 2002). Победила је модернистичка визија, која се састојала из регулације улице од 80m ширине, са источне стране оивичене континуалном стамбеном зградом око 250m дужине, спратности П+12, а са западне стране, управно на ток кретања улице, постављена су три објекта, тј. солитера–хотела,¹⁵ исте спратности, са везом П+2 између њих, која има комерцијалну намену. Стамбена зграда представља другу по дужини изграђену у Немачкој (носи назив „Прашка линија“), а у себи је оригинално садржала око 615 малих стамбених јединица. Још једна карактеристика ове улице је њено претварање у пешачку зону 1972. год., међу првим у Немачкој, по узору на *Lijnbaan* у Ротердаму, а тај карактер се задржао до данас (Енгел, 2014). Цео комплекс је грађен у панелном систему конструкције са хоризонталном фасадном поделом на

бетонске парапете обложене керамичким мозаиком. У тренутку отварања, хотели су имали капацитет од 1.920 лежајева и ресторан са 330 места. На северном делу налази се реперни објекат биоскопа и сале за предавања *Rundkino*, у облику ротонде пречника 50m и висине 20m, један од најмаркантнијих објеката послератног модернизма у Дрездену.¹⁶ Јавни простор обухвата правце кретања, места за одмор, фонтане, бројне савремене уметничке скулптуре и озелењене „џепове“¹⁷ (Danilović Hristić, Vukotić, 2012). Реконструкција је изведена фазно и врло пажљиво, са циљем да се простор осавремени и обогати, али и да се сачувају сви битни елементи оригиналног урбанистичко-архитектонског решења. Изграђени су подземна гаража и нови објекат биоскопа Уфа (*Ufa Cinema Center*),¹⁸ тзв. „Кристална палата“, који садржи осам пројекцијских сала, са 2.600 места и има површину од 6.200m². После поплава Елбе 2002. год., јавни простор је поплочан, а зеленило

15 Архитекте хотела 1968/69: Kurt Haller, Manfred Arit и Karl-Heinz Schulze

16 Архитекте 1969–1972: Manfred Fasold и Winfried Sziegeleit, учешће у пројекту Gerhard Landgraf, Waltraud Heischkel и Theo Wagenführ

17 Аутори уређења и уметничких елемената: Leoni Wirth, Vinzenz Wanitschke (фонтана), Dieter Graupner (уметничка интервенција на зиду, облога од керамике), Josef Pietsch, Johannes Peschel, Wilhelm Landgraf, Karl Schönherr, Siegfried Schreiber и Constantin Meunier (скулптуре у простору) и др.

18 Архитектонски биро COOP HIMMELB(L)AU Wolf D. Prix, Helmut Swiczinsky + Partner. Пројекат је победио на конкурсима 1993, а објекат је реализован 1998. год. и добитник је немачке награде за архитектуру 1999. године. <http://www.coop-himmelblau.at/architecture/projects/ufa-cinema-center>

Сл. 8. Прашка улица, макета награђеног решења 1962. год. (горе, лево, извор: https://lehmostedt.de/prager_strasse.htm), Рундкינו (доле, лево) изглед Прашке улице, 2009. год. (средина и десно)

Fig. 8. Prager Street, model of the awarded design 1962. (top, left, source: https://lehmostedt.de/prager_strasse.htm), Rundkino (below, left), appearance of the Prague street, 2009. (centre and right)

обновљено. Стамбена зграда је реконструисана 2007. год., а измене су вршене и у унутрашњости, чиме су стамбене јединице незнатно повећане, а број станова је смањен на 560. Наравно, као и сваки велики пројекат, и овај је био контроверзан због робне куће Центрум из 1976/78. год. коју је карактерисала алуминијумска фасада. Објекат је, упркос противљењу дела стручне јавности, која је сматрала да је то вредан репрезент једног периода у архитектури, срушен 2006. год., да би се на том месту подигао нови тржни центар (*Centrum Gallery*), отворен 2010. године. Архитекта Петер Кулка (*Peter Kulka*) је ипак имао однос према срушеној робној кући, понављајући карактеристичне фасадне елементе у облику саћа. Наведени пример у целини илуструје реалан, и у неким сегментима чак веома сензибилан и сентименталан, однос према једном историјском периоду и архитектури тог доба, истичући њене атрибуте и квалитете и пажљиво вршећи надградњу и осавремењавање (Wise, 1998). (Сл. 8)

ЗАКЉУЧАК

Једно од битних питања које се намеће јесте како треба да се односимо према урбанистичко-архитектонском наслеђу, без обзира из ког периода датира. Иако данас имамо више поштовања према објектима из даљих историјских времена, не смемо заборавити да садржајност и лепоту града чине видљиви слојеви присутни у његовом настајању, међусобно постављени у дијалог, који сведоче о трајању, начину живота и прилагодљивости. Идентитет места зависи директно од слојевитости и приступа у надградњи, нових и савремених елемената, истицања различитости или принципа уклапања. Однос према појединим епохама, идеолошки условљеним и

усмераваним ка одређеном стилу, такође мора да буде одговарајући, критички коректан, јер су и оне део наслеђа и историје града. Наравно, свака интервенција у урбаном ткиву подложна је суду стручне јавности, са различитих аспеката: архитеката, урбаниста, заштите наслеђа, пејзажних архитеката, инжењера саобраћаја, инфраструктуре, итд., који чак и када раде у истом тиму не морају да имају исте ставове о томе шта су приоритети или вредности, али могу да постигну консензус или компромис уз изузетно залагање. Транспарентност и отвореност за коментаре и идеје који долазе из шире јавности је такође пресудна за формирање финалног става, јер грађани понекад имају посебан сензибилитет према граду, заснован на меморији и личном доживљају простора. Ово је посебно важно када се приступа реконструктивним захватима у осетљивим историјским зонама, где се морају ускладити услови заштите и очувања са потребама савременог живота, на шта указују и анализирани примери.

ЛИТЕРАТУРА

- Ascher Barnstone, D. (2004) *The Transparent State: Architecture and Politics in Postwar Germany*, Routledge
- Beganz, D. (2007) *Dresden, Architektur und Kunst*, Michael Imhof Verlag GmbH & Co, Petersberg
- Crowley, D., Reid, S.E. (2002) *Socialist Spaces: Sites of Everyday Life in the Eastern Bloc*, Bloomsbury Academic
- Danilović Hristić, N. (2016) Touristic Option as a Strategy for Preserving Historical Places, *Conference Proceedings "Preservation and Improvement of Historic Towns"*, Third International Conference Sremski Karlovci: Municipality of Sremski Karlovci, Provincial Institute for the Protection of Cultural Monuments, Petrovaradin (PIPCM), pp. 391–403.
- Danilović Hristić, N., Vukotić, M. (2012) Savremena umetnost u javno-političkom urbanom prostoru, *Arhitektura i urbanizam*, 34, str. 28–41.
- Diefendorf, J. M. (2015) *Rebuilding Europe's Bombed Cities*, Springer

Энгель, Б. (2014) Послевоенный модернизм Дрездена: перспективы градостроительства. *Проект Байкал*, № 39-40, стр. 82–89, https://archi.ru/press/announce_present.html?id=569, доступно 20.05.2018.

Engel, B., Herm, T. (2011) *Brownfield Regeneration, Best practices and experiences in Dresden*, Urban Planning Office Dresden, Presentation on „Brownfield Days“ in Ruda Slaska, Poland

Haase, A., Herfert, G., Kabisch S., Steinführer, A. (2012) *Reurbanizing Leipzig (Germany): Context Conditions and Residential Actors (2000–2007)*, *European Planning Studies*, Vol. 20, No. 7, pp. 1173–1196.

Hobson, E. (2004) *Conservation and Planning Changing Values in Policy and Practice*, Taylor & Francis

Isaacs, R. (1998) Canaletto's Dresden: Rebuilding a Lost Urban Image In a Time of Rapid Change, In: Dandekar, H.C. (ed.) *City, Space + Globalization, An International Perspective*, College of Architecture and Urban Planning The University of Michigan, Chapter 4, pp. 32–38.

Ladd, B. (1990) *Urban Planning and Civic Order in Germany, 1860–1914*, Harvard University Press

Macdonald, S. (2013) *Memorylands: Heritage and Identity in Europe Today, Challenges of Urban Transformation in Europe*, Routledge

Nitzschke, K., Loesch, P. (2014) *Die Prager Straße, Geschichte einer Dresdner Prachtstraße*, Ausstellung im Buchmuseum der Sächsischen Landesbibliothek Dresden, 25. Juni – 29. September 2014.

Neill, W. J. V. (2004) *Urban Planning and Cultural Identity*, Psychology Press

Pendlebury, J. R. (2009) *Conservation in the Age of Consensus*, Routledge

Petrić, J., Milinković, M. (2017) *Pojmovnik prostornog planiranja*, Institut za arhitekturu i prostorno planiranje Srbije, Beograd

Sawicka, I. (2017) *Analiza metod rewitalizacji w niemieckim mieście Lipsk i możliwość zaadaptowania ich na grunt miasta Gniezna*, *Zeszyty Naukowe, Uczelni Vistula, Architektura* 57(6), pp. 56–70. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element>, доступно 20.05.2018.

Šijaković, M., Bajić, T. (2017) *Architectural dimension of sustainability: Re-establishing the concept of recycling*, *Spatium* 37, pp. 66–73.

Waldschlößchenbrücke bridge and World Heritage status (2006) City of Dresden, Lord Mayor. www.dresden.de, доступно 15.02.2018.

Was Bleibt, Architektur der nachkriegsmoderne in Dresden (2008) Balance Film GmbH, Autorin: Susann Buttolo, dokumentarni film

Wise, M. Z. (1998) *Capital Dilemma: Germany's Search for a New Architecture of Democracy*, Princeton Architectural Press

Wölflé, G. et al. (2006) *The Prager Straße in Dresden, To deal with the legacy of postwar modernism*, *Kunsttexte.de*, No. 1, www.kunsttexte.de, доступно 16.02.2018.

НАПОМЕНА:

Све илустрације у тексту, осим оних за које су посебно наведени извори, су ауторске, настале у периоду 1991–2009/2010.

Рад је настао као део истраживања у оквиру научних пројеката ТР36035 и ТР36036.